

УДК 346.548 (477+4).001.36

Н. Кирєєва,слухач магістратури Інституту кримінальної юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

На сучасному етапі розвитку людської цивілізації науково-технічний прогрес є надзвичайно стрімким, що неминуче призводить до інформатизації суспільства, рівень якої все частіше є критерієм оцінювання розвиненості тієї чи іншої держави. Як наслідок багато країн світу прикладають значні зусилля для забезпечення розвитку цієї сфери. Так, 04.02.1998 було прийнято Закон України «Про Національну програму інформатизації», який визначає стратегію розв'язання проблеми забезпечення інформаційних потреб та інформаційної підтримки соціально-економічної, екологічної, науково-технічної, оборонної, національно-культурної й іншої діяльності у сферах загальнодержавного значення [1].

В Україні однією зі стратегічних цілей розвитку інформаційного суспільства, як зазначено в Законі України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» від 09.01.2007, є державна підтримка так званих «електронних» секторів економіки, зокрема надання фінансових і банківських послуг [2]. Проте цей сектор господарювання – відносно новий, унаслідок чого його правове регулювання є недосконалим. Це призводить до значних ускладнень у застосуванні інформаційно-телекомунікаційних систем на ринку фінансових послуг, що може значно гальмувати розвиток економіки загалом. Необхідним є науково-обґрунтоване вдосконалення наявного в Україні господарсько-правового регулювання надання фінансових послуг із використанням інформаційно-телекомунікаційних сис-

тем. Саме тому ця проблема набуває виключної гостроти й актуальності.

Крім того, з огляду на те, що однією з першочергових засад зовнішньої політики України є забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, а також правовий простір з метою набуття членства в Європейському Союзі (далі – ЄС) [3], реалізація стратегічного курсу України на вступ до ЄС є визначальною в подальшій розбудові національної адміністративної і правової системи [4, с. 554]. Тому доцільним є дослідження європейського досвіду правового регулювання відносин у цій сфері.

Вагомість теми зумовила значний інтерес учених до неї. Так, різні аспекти надання фінансових послуг із використанням інформаційно-телекомунікаційних систем досліджували Ю.О. Борисова, М.М. Кляп, В.І. Міщенко, С.О. Пиріг, В.Л. Плескач, Н.В. Савчук, Г.В. Юрчук та інші науковці, проте їхня увага здебільшого зосереджувалася на економічних аспектах цього питання, тоді як правовий вимір залишався поза увагою.

Метою статті є аналіз особливостей правового регулювання надання електронних фінансових послуг в Україні та ЄС, а також пошук можливих шляхів удосконалення національного законодавства з урахуванням європейського досвіду.

З метою ефективного дослідження особливостей правового регулювання надання електронних фінансових послуг, передусім необхідно чітко визначити понятійний апарат. Так, фінансова послуга – це операції з фінансовими

активами, що здійснюються в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством, і за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів, з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів [5], що встановлено в п. 5 ч.1 ст. 1 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг». До них належать будь-які послуги страхового, особистого пенсійного, банківського, інвестиційного, кредитного або платіжного характеру [6]. Особливістю фінансових послуг, які досліджуються в статті, є те, що вони надаються дистанційно, з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем, саме тому для їх позначення використовується також термін «електронні фінансові послуги». При цьому телекомунікації – це передавання, впромінювання та приймання сигналів, знаків, зображень, звуків, письмового тексту й повідомлень по радіо, оптичних, провідових чи інакших електромагнітних системах [7].

До основних видів електронних фінансових послуг, як правило, зараховують такі [8, с. 31–32]:

– Інтернет-банкінг – надання клієнтам банківських послуг, які роблять можливим дистанційно здійснювати різні банківські операції за допомогою використання мережі Інтернет;

– Інтернет-трейдинг – забезпечення фінансових інститутів можливістю здійснювати певні операції на фінансових ринках за допомогою Інтернету;

– Інтернет-страхування – надання можливості оформити, придбати, оплатити страхові поліси, а також отримати страхові премії, використовуючи Інтернет [9, с. 41].

Безумовно, подальший розвиток економіки й науково-технічний прогрес зумовлять появу нових і популяризацію наявних фінансових послуг, що надаються за допомогою інформаційно-телекомунікаційних систем. Тому чітке правове регулювання є необхідним для

сталого розвитку цієї сфери, її розширення та належного функціонування.

На національному рівні основним нормативно-правовим актом, що встановлює правові основи надання фінансових послуг, є Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг». Велике значення мають і спеціальні закони в цій галузі, зокрема Закон України «Про страхування», Закон України «Про банки і банківську діяльність», Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні».

Проте зазначені вище Закони не містять норм, які б регулювали особливості надання електронних фінансових послуг. Тому надзвичайно велике значення мало прийняття Закону України «Про електронну комерцію» від 03.09.2015, яким встановлено організаційно-правові основи діяльності в галузі електронної комерції в Україні та закріплено порядок учинення електронних правочинів. Що ж стосується безпосередньо електронних фінансових послуг, то в ч. 2 ст. 3 Закону України «Про електронну комерцію» вказано, що цим Законом не регулюється порядок випуску й обігу електронних грошей, надання банківських послуг, здійснення переказу коштів і до цих відносин мають застосовуватися спеціальні нормативно-правові акти, зокрема згадані вище [10].

Разом із тим ч. 2 ст. 3 Закону України «Про електронну комерцію» передбачає можливість застосування цього Закону в частині правочинів, які вчиняються в електронній формі, з метою врегулювання відносин, що стосуються надання послуг у системах дистанційного обслуговування, страхування тощо, якщо це не суперечить спеціальному законодавству [10].

Так, зазначеним вище Законом встановлено порядок укладення електронного договору, особливості пропозиції укласти такий договір (оферти) та її прийняття (акцепту), окреслено специфіку істотних умов, до яких, крім визначених Цивільним кодексом України,

належать, наприклад, технологія укладення договору, порядок створення й накладання електронних підписів сторонами договору, технічні засоби ідентифікації сторони, умови виготовлення та отримання паперових копій електронних документів тощо. Також Законом урегульовано питання, що стосуються підпису сторін, розрахунків, захисту персональних даних, зберігання електронних документів тощо [10]. Ці положення можна застосовувати для врегулювання відносин, що виникають у сфері надання фінансових послуг із використанням інформаційно-телекомунікаційних систем.

Крім того, важливу роль у коректному врегулюванні відносин у сфері надання електронних фінансових послуг відіграють також Закони України «Про електронні документи та електронний документообіг» і «Про електронний цифровий підпис». Дія першого з них поширюється на правовідносини, які виникають у ході створення, передавання, відправлення, одержання, оброблення, використання та знищення електронних документів, тобто документів, у яких інформація зафіксована у вигляді електронних даних, у тому числі й обов'язкові реквізити певного документа [11]. Не менше значення має й другий Закон, яким установлюється правовий статус електронного цифрового підпису, а також урегульовуються відносини, що виникають у процесі його використання. Проте варто звернути увагу на те, що норми цього Закону не регулюють відносини, які складаються в ході застосування інших видів електронного підпису, крім цифрового [12]. При цьому під електронним підписом потрібно розуміти дані, що додаються до електронного документа, мають електронну форму та призначені для ідентифікації підписувача такого документа.

Беручи до уваги інтеграцію України до світового економічного простору загалом, а також її поглиблення щодо ЄС, варто відзначити, що національний законодавець, приймаючи нові та змі-

нюючи чинні нормативно-правові акти, включаючи ті, що стосуються надання електронних фінансових послуг, одним із основних принципів визначає відповідність їх положень європейському законодавству. Так, у пояснювальній записці до проекту Закону України «Про електронну комерцію» вказано, що положення цього Законопроекту відповідають Директиві 2000/31/ЄС Європейського Парламенту та Ради Міністрів ЄС «Про деякі правові аспекти інформаційних послуг, зокрема електронної комерції, на внутрішньому ринку» від 08.06.2000 («Директива про електронну комерцію»), а також рішенням Комісії ЄС у зазначеній сфері [13]. Указана Директива разом із Директивою Європейського парламенту та Ради «Про дистанційний маркетинг споживчих фінансових послуг» є внеском у створення правової основи для надання фінансових послуг он-лайн [14].

Директива Європейського парламенту та Ради «Про дистанційний маркетинг споживчих фінансових послуг» спрямована передусім на захист прав споживачів фінансових послуг. Вона має імперативний характер тією мірою, що споживачі не можуть відмовитися від прав, які надає їм ця Директива, а держави-члени, у свою чергу, мають уживати всіх необхідних заходів, щоб виключити ймовірність втрати таких прав споживачами [6].

Директива гарантує захист прав споживачів фінансових послуг, що надаються дистанційно, зокрема за допомогою телефону, факсу чи через мережу Інтернет. Такі гарантії включають [6]:

– обов'язок особи, що надає фінансові послуги, забезпечити споживача повною та достовірною інформацією про постачальника, фінансову послугу, дистанційний договір і задоволення претензій перед тим, як відповідний договір буде укладено;

– право споживача відмовитися від виконання договору без застосування санкцій і без пояснення причини. Проте Директива встановлює випад-

ки, коли таке право відмови відсутнє, зокрема щодо фінансових послуг, на ціну яких впливають незалежні від постачальника коливання фінансового ринку (наприклад, послуги, пов'язані з валютно-обмінними операціями, цінними паперами, що знаходяться в обігу, частками колективних інвестиційних фондів тощо); щодо короткотермінових страхових полісів, термін дії яких не перевищує одного місяця (наприклад, договорів страхування поїздок чи багажу); також щодо договорів, за якими сторони вже виконали свої зобов'язання на явну вимогу споживача до того, як він зміг реалізувати своє право відмовитися від виконання договору;

– заборона нав'язування фінансових послуг: не допускається надання фінансових послуг споживачу у випадках, коли від нього не надійшла попередня згода на це, якщо внаслідок такого надання послуг споживачу надходить вимога про відстрочену або негайну оплату; споживач звільняється від зобов'язань стосовно послуг, нав'язаних йому постачальником, причому ненадходження відповіді споживача не тлумачиться як його згода;

– обмеження інших видів діяльності, таких як застосування автоматизованих систем голосового зв'язку, які здійснюють виклики самостійно, без участі людини (так звані апарати автоматичного виклику абонента), електронної пошти (спам) та інших типів дистанційного зв'язку без надходження попередньої згоди споживача на їх використання;

– застосування санкцій державами-членами до постачальників дистанційних фінансових послуг, які порушують вимоги директиви. Так, із цією метою може бути передбачене право споживача на розірвання договору з постачальником без оплати витрат останнього, а також застосування штрафів;

– застосування судових і позасудових засобів задоволення вимог споживачів, чії законні права були порушені [6].

Що ж стосується національного законодавства України, то в ньому відсутні спеціальні норми, які регулювали б питання захисту прав споживачів фінансових послуг, що надаються дистанційно із застосуванням інформаційно-телекомунікаційних систем [15, с. 305]. Так, у Законі України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» відповідних положень щодо захисту прав споживачів немає, хоча метою цього Закону є, серед інших, створення правового підґрунтя для захисту прав споживачів фінансових послуг. Закон України «Про захист прав споживачів» містить норми щодо договорів, які укладаються на відстані, проте п. 3 ч. 1 ст. 13 цього Закону прямо вказує на те, що ці норми не застосовуються щодо сфери надання фінансових послуг [16].

Отже, спостерігається вагома прогалина в українському законодавстві. Цей недолік є суттєвим, адже неналежний рівень забезпечення захисту прав споживачів спричиняє недовіру до ринку фінансових послуг, які надаються з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем, і зменшення попиту на такі послуги, що, у свою чергу, негативно впливає на економічну ситуацію в державі загалом [17, с. 130]. Тому варто внести зміни до національних нормативно-правових актів, які регулюють правовідносини з надання електронних фінансових послуг, з метою усунення прогалин у законодавстві. Як зразок для нормотворчості доцільно використовувати європейський досвід урегулювання цього питання, оскільки викладені вище положення Директиви Європейського парламенту та Ради «Про дистанційний маркетинг споживчих фінансових послуг» убачаються досить ґрунтовними та дієвими.

Підводячи підсумки, можна констатувати, що в результаті науково-технічного прогресу й інформатизації суспільства зростає популярність фінансових послуг, які надаються з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем. Український законодавець не за-

лишає поза увагою цей процес, тому приймає нормативно-правові акти, що регулюють суспільні відносини в цій сфері. Проте через відносну новизну галузі електронної комерції її правове регулювання потребує подальшого вдосконалення, зокрема, в питаннях, що стосуються захисту прав споживачів, а з огляду на основні напрями зовнішньої політики України доцільним є врахування досвіду ЄС під час здійснення нормотворчості.

Ураховуючи постійний розвиток суспільних відносин у сфері надання електронних фінансових послуг і необхідність удосконалення її правового регулювання, можемо констатувати, що наукові дослідження в цьому напрямі зберігають свою актуальність.

Ключові слова: інформаційне суспільство, електронна комерція, фінансові послуги, електронні фінансові послуги, захист прав споживачів електронних фінансових послуг.

Статтю присвячено дослідженню особливостей господарсько-правового регулювання надання фінансових послуг із використанням інформаційно-телекомунікаційних систем. Визначено та проаналізовано закони, які регулюють відносини з надання електронних фінансових послуг в Україні, а також відповідні Директиви Європейського Парламенту й Ради. Виявлено прогалину в українському законодавстві та запропоновано шляхи її усунення.

Статья посвящена исследованию особенностей хозяйственно-правового регулирования предоставления финансовых услуг с использованием информационно-телекоммуникационных систем. Определено и проанализировано законы, которые регулируют отношения по предоставлению электронных финансовых услуг в Украине, а также соответствующие Директивы Европейского Парламента и Совета. Вывявлено пробел в украинском законодательстве и предложено пути его устранения.

The article is dedicated to the research of peculiarities of the economical-legal regulation of financial services provision with the usage of information and telecommunication systems. The laws, which regulate relations concerned the provision of electronic financial services in Ukraine, are defined and analyzed, as well as relevant Directives of the European Parliament and the Council. The gap in Ukrainian legislation is revealed and the ways of its elimination are proposed.

Література

1. Про Національну програму інформатизації : Закон України від 04.02.1998 № 74/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 27. – Ст. 181.
2. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки : Закон України від 09.01.2007 № 537-V // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 12. – Ст. 511.
3. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 01.07.2010 № 2411-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 40. – Ст. 527.
4. Василенко М.Д. Інституційно-правові механізми адаптації права України до права ЄС / М.Д. Василенко // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. / редкол.: С.В. Ківалов (голов. ред.), Ю.М. Оборотов (заст. голов. ред.), Л.Р. Біла (відп. секр.) та ін. ; ОНЮА. – Одеса : Юрид. л-ра, 2005. – Вип. 25. – С. 554–563.
5. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : Закон України від 12.07.2001 № 2664-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 1. – Ст. 1.
6. Directive 2002/65/EC of the European Parliament and of the Council of 23 September 2002 concerning the distance marketing of consumer financial services and amending Council Directive 90/619/EEC and Directives 97/7/EC and 98/27/EC [Electronic resource]. – Mode of access : <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32002L0065>.
7. Про телекомунікації : Закон України від 18.11.2003 № 1280-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 12. – Ст. 155.

8. Садовий М. Система електронного бізнесу: елементи, механізм дії та тенденції розвитку / М. Садовий // Банківська справа. – 2002. – № 1. – С. 31–41.

9. Кляп М.М. Напрямки вдосконалення фінансових послуг в системі електронного бізнесу / М.М. Кляп // Молодий вчений. – 2014. – № 3 (06). – С. 41–43.

10. Про електронну комерцію : Закон України від 03.09.2015 № 675-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 45. – Ст. 2344.

11. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.2003 № 851-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 36. – Ст. 275.

12. Про електронний цифровий підпис : Закон України від 22.05.2003 № 852-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 36. – Ст. 276.

13. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про електронну комерцію» від 17.06.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/n0033323-11>.

14. Directive 2000/31/EC of the European Parliament and of the Council of 8 June 2000

on certain legal aspects of information society services, in particular electronic commerce, in the Internal Market (“Directive on electronic commerce”) [Electronic resource]. – Mode of access : <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:32000L0031>.

15. Криволапов Б.М. Захист прав споживачів фінансових послуг під час укладання контрактів на відстані (порівняльний аналіз законодавства ЄС та України) / Б.М. Криволапов // Часопис Київського університету права. – 2013. – № 1. – С. 304–307. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Shkir_2013_1_74.

16. Про захист прав споживачів : Закон України від 25.05.1991 № 1023-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 30. – Ст. 379.

17. Киреева Н.С. Забезпечення захисту прав та інтересів споживачів фінансових послуг: господарсько-правове порівняння в Україні та ЄС / Н.С. Киреева // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». – 2016. – Т. 1. – № 2. – С. 130–133. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.lj.kherson.ua/2016/pravo02/part_1/31.pdf.